

uw kenmerk -
uw brief van -
ons kenmerk 22.070763
inlichtingen bij S. Koopmans
doorkiesnummer (070) 326 11 36

Maatschappelijke Ontwikkelingen
Cultuur & Evenementen

De Raad

Stadhuis, Bogaardplein 15
Postbus 5305, 2280 HH Rijswijk
Telefoon 14 070
Fax (070) 326 10 10
stadhuis@rijswijk.nl
www.rijswijk.nl
iban BNG: NL15BNGH0285007424

betreft Museum Bescherming Bevolking

datum
bijlagen 1

Inleiding

Vanuit uw raad bestaat de sterke wens om de onzekerheid weg te nemen die was ontstaan over de toekomst van Museum Bescherming Bevolking (MBB) in Park Overvoorde. U verzocht in juli 2021 het college van burgemeester en wethouders hiermee aan de slag te gaan via een breed gedragen motie. Besloten werd om het MBB te ondersteunen bij de ontwikkeling van een beleidsplan op basis waarvan een advies aan het college en de gemeenteraad gegeven kan worden. Met onderstaand voorstel wordt invulling gegeven aan de motie. De vrijwilligers van het MBB zijn betrokken bij de totstandkoming van het voorstel.

Geschiedenis

In 1931 verkocht de eigenaar van buitenplaats Overvoorde, de familie Van Vredenburg, het landgoed aan de gemeente Den Haag. In de Tweede Wereldoorlog legden de Duitsers in een van de tuinen bunkers aan. Ook werden een garage, sanitaire gebouwen en een kantine voor de manschappen gebouwd. De locatie had een belangrijke functie; hier werden geallieerde radioberichten afgeluisterd en werd het Duitse berichtenverkeer verzorgd. Na de oorlog, in de jaren vijftig, betrok de Bescherming Bevolking (BB) het terrein. Deze organisatie was in het leven geroepen om de bevolking tijdens de Koude Oorlog te kunnen beschermen. De BB bouwde op het bunkerterrein een atombunker, een beheerderswoning, een instructiegebouw en een zogenaamde oefenruïne. Het complex was zowel een commandopost van de BB als een oefenlocatie. Nadat in 1984 de BB werd opgeheven, raakte het complex in verval.

In 2000 verkocht de gemeente Den Haag het landgoed aan de gemeente Rijswijk. In dat jaar werd ook de Nationale Collectie Bescherming Bevolking (NCBB) opgericht. Het doel van deze stichting was om het erfgoed van de BB veilig te stellen en de samenleving inzicht te bieden in het belang van de BBorganisatie ten tijde van de Koude Oorlog. Vanaf 2009 huurde de NCBB de voormalige manschappenkantine in Park Overvoorde van de gemeente, waarin zij een museum inrichtte. Ook bracht de NCBB de ondergrondse atombunker weer helemaal terug in authentieke staat. In 2015 werd de BBcollectie overgedragen aan stichting Korpora, Erfgoed Publieke Veiligheid (het voormalig Nationaal Veiligheidsinstituut). De NCBB ging een slapend bestaan leiden. Onder de paraplu van het Korpora gingen de werkzaamheden van de NCBB verder onder de naam Museum Bescherming Bevolking.¹

¹ Korpora beheert ook een bunker in Grou onder de naam MBB. De organisatie in Grou staat echter los van die in Rijswijk.

Huidige situatie versterken

Sinds juli 2021 is veelvuldig gesproken met medewerkers van de MBB en Korpora. In deze gesprekken zijn mogelijke scenario's voor het museum besproken. Gekozen is voor het scenario *Huidige situatie versterken*.² Dit scenario gaat ervan uit dat de huidige wijze van exploitatie en openstelling wordt voortgezet (open voor onderwijs, op afspraak en open dagen). De gemeente zal, als eigenaar van het complex, de panden en het terrein onderhouden. Korpora draagt zorg voor de erfgoedcollectie en de vrijwilligers van het MBB verzorgen, onder de paraplu van Korpora, de publieksfunctie.

Uitgaande van dit scenario ontwikkelde Korpora, met ondersteuning vanuit de gemeente, een beleidsplan voor de periode 2022-2025, met daaraan gekoppeld een activiteitenplan en een exploitatiebegroting. Het beleidsplan betreft voornamelijk het creëren van de juiste omstandigheden waarbinnen het MBB kan functioneren. Het richt zich op het vastleggen van afspraken met de gemeente Rijswijk over het beheer en behoud van het complex. Het activiteitenplan beschrijft de publieksfunctie van het MBB.

Op basis van deze documenten en intern onderzoek binnen de gemeente, moeten nu afspraken worden vastgelegd over het gebruik en het beheer en behoud van het complex. Zo ontstaat duidelijkheid over de toekomst van het MBB.

De rol van Museum Bescherming Bevolking in de gemeente Rijswijk

Het MBB richt zich op het bekend en zichtbaar maken van het lokale erfgoed bij de inwoners van de gemeente Rijswijk en in de regio. Hiermee sluit het aan op de gemeentelijke Cultuurvisie. De organisatie heeft een verbindende rol en wil deze in de komende jaren uitbreiden. Daarnaast heeft het een belangrijke educatieve functie.

Vanaf 2022 heeft Korpora geen publieksfunctie meer. De prioriteit ligt nu bij het beheer en behoud van de collecties van de politie, brandweer, Rode Kruis en Bescherming Bevolking. De vrijwilligers van het MBB blijven de publiekstaken uitvoeren. Korpora beschouwt het complex in Rijswijk als een depotlocatie voor de BB collectie. Het is een soort tijds capsule: het lijkt alsof hier de tijd heeft stilgestaan. Het MBB ziet het als zijn maatschappelijke opdracht om de huidige en toekomstige generaties de geschiedenis te vertellen en te laten zien van het bunkercomplex Overvoorde. "Wie de geschiedenis niet kent, kan de actualiteit niet goed duiden", aldus het MBB. De organisatie geeft in het beleidsplan aan dat door de recente ontwikkelingen in Oost Europa het museum momenteel veel bezocht wordt door scholen in de regio en journalisten van lokale en nationale media. Een bezoek aan het bunkercomplex helpt hen bij het begrijpen van dat wat er in Oekraïne en Rusland gebeurt. Hiermee bewijst het zijn grote historische, maatschappelijke en educatieve waarde.

De vrijwilligers van het MBB zorgen ervoor dat het complex in ieder geval iedere maand een dag geopend is. Voor 2022 worden ruim 2.000 betalende bezoekers verwacht. Met gerichte acties wil het MBB dit aantal de komende jaren laten groeien naar 2.500 tot 3.000. Gezien het belang dat het MBB hecht aan haar educatieve rol zal de focus de komende jaren vooral hierop liggen. Scholen en andere groepen kunnen op aanvraag het complex bezoeken. Naast de openstelling op de 1e zondag van de maand, is het museum geopend op themadagen zoals Open Monumentendag en Bunkernacht. Ook presenteert het museum tentoonstellingen rondom gerelateerde thema's. In 2022 staat een tentoonstelling over de Cubacrisis op het programma. Deze ontwikkelt het museum in samenwerking met diverse organisaties, zoals de Universiteit Leiden. Ook neemt het MBB deel aan de provinciale Erfgoedtafels, zijn er contacten met de Stichting Cultureel Erfgoed Koude Oorlog en is er de wens om samen te werken met Museum Rijswijk.

Daarnaast onderhoudt het MBB al jaren warme banden met de Middin groep: cliënten helpen mee in het tuinonderhoud en tijdens open dagen. Ook bestaat de wens om studenten van het ROC Mondriaan werkervaring op te laten doen bij de restauratie van het complex.

² In totaal werden drie scenario's voor de komende jaren besproken. Het eerste scenario ging uit van alleen noodzakelijk onderhoud waarbij behoud van erfgoed en veiligheid voorop stonden. Het tweede scenario betrof het gekozen scenario. Het derde scenario ging uit van museale ontwikkeling van het gehele plot waarbij het terrein meer wordt opengesteld en passanten een bezoek kunnen brengen, dit is inclusief landelijke marketing. Dit scenario vergt naast extra onderhoud ook een jaarlijkse subsidie vanuit de gemeente. Dit laatste scenario past echter niet bij de doelstelling van Korpora en binnen de huidige capaciteit van de vrijwilligers, daarom geniet het tweede scenario van alle partijen de voorkeur.

De monumentale waarde van het bunkercomplex in Park Overvoorde

Jarenlang maakte de Veiligheidsregio Haaglanden gebruik van het terrein om te oefenen. In 2016 werd het opstalrecht opgezegd. Aan onderhoud was sinds het vertrek van de BB in de jaren tachtig weinig gedaan. In maart 2018 voerde het team Veiligheid advies/ team Monumentenzorg van de Gemeente Delft een waardenstelling uit op verzoek van de gemeente Rijswijk. Zij onderzochten de cultuurhistorische, architectuurhistorische, bouwhistorische en stedenbouwkundige/ensemble waarde van het complex. Ook keken zij naar de zeldzaamheid en gaafheid. Op elk van de punten werd hoog gescoord. De conclusie van het rapport luidde dat het bunkercomplex Park Overvoorde van nationaal belang is. Het landgoed, de bunkers en gebouwen uit de Tweede Wereldoorlog en de gebouwen van de BB uit de Koude Oorlog vertellen elk apart én gezamenlijk belangrijke verhalen en zijn de moeite van het bewaren en onderhouden waard.

Op basis van de waardenstelling adviseerde de Monumentencommissie in 2018 om het complex een monumentale status te geven. Aan dat advies is toen geen vervolg gegeven. In 2020 stelde minister van Engelshoven vast dat er een lacune is in het overzicht van het militair en civiel-militair erfgoed in de Koude Oorlog (1945-1989). Daarom werd de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) gevraagd om deze lacunes in kaart te brengen. Dit resulteerde in een beperkt aanwijzingsprogramma voor het erfgoed van de Koude Oorlog. Het onderzoek is inmiddels in volle gang. Het bunkercomplex in Rijswijk maakt goede kans om toegevoegd te worden aan de lijst van Rijksmonumenten. De verwachting is dat eind 2022 de lijst met aanbeveling aan de staatssecretaris van OCW aangeboden zal worden. Indien het complex aangewezen wordt als Rijksmonument, dan valt het onder de Erfgoedwet. De gemeente heeft dan een onderhoudsplicht. Er kunnen subsidies worden aangevraagd ten behoeve van het onderhoud. Er zijn echter geen vaste bedragen mee gemoeid. Mocht het complex niet aangewezen worden als Rijksmonument, dan is een gemeentelijke monumentenstatus wenselijk omdat deze het behoud van het complex ook in de toekomst waarborgt.

Gebruik: huur overeenkomsten en NUTS voorzieningen

Het MBB complex bestaat uit verschillende gebouwen en bunkers. De meeste gebouwen liggen op een afgesloten terrein, achter een hek (de bunkers, de oefenruïne, het instructiegebouw, de beheerderswoning en een toiletgebouw). Sommige gebouwen liggen daarbuiten (het sanitairgebouw, de garage en de voormalige kantine). Het MBB/Korpora gebruikt elk pand, behalve het sanitairgebouw. Deze wordt verhuurd aan duikvereniging Baracuda. Er is een huurovereenkomst voor de voormalige kantine en een bruikleenovereenkomst voor de garage. Het gebruik van de andere gebouwen wordt gedoogd.

In de afgelopen jaren betaalde Korpora alleen huur voor het museumgebouw in de voormalige kantine. Deze situatie zorgt voor onduidelijkheid over rechten en plichten wat betreft de andere panden die in gebruik zijn. Daarover moeten afspraken worden gemaakt. Korpora heeft de wens om alle panden om niet in gebruik te krijgen. Met het oog op transparantie, uniformiteit en objectiviteit is het gemeentelijk beleid er echter op gericht dat voor het gebruik van gemeentelijk vastgoed huur betaald moet worden. De huurprijs zal passen bij een sociaal maatschappelijke verhuring. In de huurovereenkomst dient daarnaast een meerjarig ensemble afspraak te worden opgenomen met de collectie van Korpora/MBB.

Ook worden afspraken gemaakt over NUTS voorzieningen. Korpora heeft voor het museumgebouw contracten met NUTS bedrijven afgesloten. Kosten bedragen zo'n € 3.100 per jaar. De gemeente betaalt de rekeningen voor het gebruik van de andere panden (circa € 9.000 per jaar). De jaarlijkse kosten voor gas, water en elektra bedragen dus circa € 12.100. Met het oog op de huidige prijzen voor gas en elektra, worden voor 2022 aanzienlijk hogere rekeningen verwacht.

Op het terrein staat een antenne die dateert uit de BB periode. De technische ruimte van de antenne bevindt zich in de atoombunker. KPN maakte gebruik van elektriciteit en betaalde hiervoor een vergoeding aan de gemeente. KPN stopte afgelopen voorjaar met het gebruik van deze antenne. In de berekening is KPN daarom buiten beeld gelaten.

Bestemmingsplan

Volgens het bestemmingsplan hebben niet alle gebouwen dezelfde bestemming. Het is van belang dat de bestemmingen aangepast en gelijkgetrokken worden. Dit is op basis van het waardenrapport, met het oog op de wens om het erfgoed te behouden en in het kader van het gebruik van het complex. De grote cultuurhistorische/ erfgoed waarde voor elk van de panden moet blijken uit het bestemmingsplan.

Onderhoud

De grote (nationale) waarde van het complex bevestigt het belang van goed beheer en behoud ervan. Het niveau hiervan moet niet alleen afgestemd worden op het veiligstellen van het erfgoed voor de toekomst maar ook op de veiligheid van de medewerkers van het MBB en van het publiek. Ook is het van belang dat de klimatologische omstandigheden voldoende zijn voor de collectie die zich in het complex bevindt. De warmte die van de technische ruimte in de atoombunker af kwam (door gebruik van de antenne) zorgde voor een stabiel binnenklimaat. Omdat de antenne sinds het voorjaar 2022 niet meer in gebruik is door KPN, worden gevolgen voor het binnenklimaat verwacht. Daarom moet bij de restauratie van het complex ook naar het binnenklimaat worden gekeken.

Momenteel voert een groep toegewijde vrijwilligers elke vrijdag klein onderhoud uit aan het bunkercomplex en het terrein. Het complex is (nog) niet opgenomen in het gemeentelijke beheerplan Maatschappelijk Vastgoed 2021-2025. Hierin wordt beschreven op welke wijze de gemeente omgaat met noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden van het maatschappelijk vastgoed, de kosten hiervan en de financiële doorwerking in de meerjarenbegroting. Omdat het bunkercomplex een gemeentelijk complex is, zal het toegevoegd worden aan het beheerplan. Er wordt rekening gehouden met het wegwerken van achterstallig onderhoud en met regulier onderhoud. Inmiddels is een meerjarenonderhoudsplan (MJOP) opgesteld voor de jaren 2022 tot 2031. Bunkers 1 tot en met 5 zijn in slechte staat en worden niet gebruikt door het MBB. Daarom worden deze bunkers niet gerestaureerd/onderhouden maar worden er hekken omheen geplaatst.

In het MJOP is rekening gehouden met groot onderhoud/ restauratie van het gehele complex door externen. De kosten hiervan zijn berekend op zo'n € 500.000. Het groot onderhoud wordt over meerdere jaren verspreid. Indien het complex wordt aangewezen als Rijksmonument dient daar bij de restauratie rekening mee te worden gehouden.

Op het complex is een minimale aanwezigheid van asbest gebleken. De gemeente zal een asbestrapportage laten opstellen. Deze kan van invloed zijn op (de uitvoering van) het MJOP.

Ook de besparing van kosten is onderzocht. Door de dienstwoning te slopen in plaats van te herstellen kan € 47.000 bespaard worden. De waardenstelling uit 2018 spreekt echter over cultuurhistorische, bouwhistorische en ensemblewaarde van dit gebouw. Het MBB/Korpora wil dan ook graag dat het bewaard blijft. Indien het complex een Rijksmonumentenstatus krijgt, is sloop niet aan de orde. Door niet alle werkzaamheden uit te besteden maar ook gebruik te maken van de inzet van vrijwilligers van het MBB en wellicht van leerlingen van het ROC Mondriaan kan mogelijk zo'n € 140.000 bespaard worden. Onderzocht moet worden of dit wenselijk is met het oog op de belasting van de vrijwilligers en de begeleiding van de leerlingen.

Het bunkercomplex in park Overvoorde is onderdeel van het gemeentelijke vastgoed. Met het oog op de waarde van het complex en het gebruik ervan, is restauratie en onderhoud noodzakelijk. De kosten voor jaarlijks onderhoud zijn berekend voor de periode 2022-2031 op gemiddeld € 20.000 per jaar. Dit onderhoud bestaat onder andere uit reparaties, energiekosten en keuringen.

Tevens ondersteunt de gemeente het MBB in het publiekstoegankelijker maken van het bunkercomplex. Er worden voorzieningen getroffen voor de publiekstoegankelijkheid waar dat mogelijk en wenselijk is. In het huidige museumgebouw en in het lesgebouw kunnen mindervalidentoiletten worden geïnstalleerd. De plaatsing van drempelhulpen bij de ingang van deze gebouwen is ook een optie. Daarnaast kunnen (interactieve) informatiezuilen en/of schermen op het complex worden geplaatst voor personen die de

bunkers niet kunnen betreden. Bovenstaande werkzaamheden worden geschat op € 20.000. Hiernaast kan de mogelijkheid van een digitale rondleiding door het complex worden onderzocht.

Exploitatietekort

Het MBB/Korpora brengt het bunkercomplex in Park Overvoorde en de verhalen die daaraan gekoppeld zijn onder de aandacht bij de inwoners van de gemeente en de regio. Hiermee sluit het aan op de gemeentelijke Cultuurvisie.

Korpora verwacht de komende jaren een jaarlijks exploitatietekort van € 15.000. Daarom vraagt het aan de gemeente om de huur (circa € 6.200,00) en energiekosten (circa € 3.100,00) van het voormalige kantinegebouw voor haar rekening te nemen, net zoals de gemeente dat in de afgelopen jaren gedaan heeft voor alle andere gebouwen op het complex. Daardoor zouden de jaarlijkse exploitatiekosten aanzienlijk dalen. Naar verwachting resteert er dan nog een jaarlijks exploitatietekort van circa € 5.000,00 waarvoor Korpora graag een structurele jaarlijkse subsidie zou willen ontvangen.

Het gemeentelijke beleid bepaalt dat voor het gebruik van gemeentelijk vastgoed huur betaald moet worden. Dat betekent dat in de toekomst voor het gehele complex huur berekend zal worden aan het MBB/Korpora. Deze prijs zal passen bij een sociaal maatschappelijke verhuring. Gekoppeld hieraan zullen naar verwachting ook de kosten voor de NUTS voorzieningen voor rekening van de MBB/Korpora komen. De gemeente betaalde in de afgelopen jaren circa € 9.000 per jaar aan NUTS kosten voor het complex.

Doordat het MBB/Korpora te maken krijgt met extra kosten voor huur en NUTS, zal het exploitatietekort van het MBB/Korpora aanzienlijk stijgen. Om de exploitatie rond te krijgen, heeft het MBB/Korpora een jaarlijkse subsidie nodig waardoor ze hun vaste kosten voor de huur en de NUTS voorzieningen kunnen betalen en die voorziet in het jaarlijkse exploitatietekort. Met het MBB/Korpora wordt daarom een afspraak over een jaarlijkse subsidie gemaakt nadat de afspraken over de kosten voor huur en NUTS zijn vastgelegd.

Financiën

Bij de Provincie Zuid Holland kan een restauratiesubsidie aangevraagd worden. Publieke toegankelijkheid van tenminste 30 dagen per jaar is hiervoor van belang. Dat vraagt inzet van de vrijwilligers van het MBB. Ook bij het Vfonds kan een bijdrage gevraagd worden voor de restauratie. Indien het complex wordt aangewezen als Rijksmonument komt het in aanmerking voor een instandhoudingssubsidie (SIM) van de RCE. Deze is bestemd voor reguliere onderhoudskosten op basis van een zesjarig onderhoudsplan. Korpora heeft contacten met fondsen en heeft toegezegd de gemeente te willen ondersteunen bij het doen van aanvragen.

Overzicht kosten

Onderhoud complex

groot onderhoud/ restauratie	€ 500.000,00	eenmalig
jaarlijkse kosten onderhoud	€ 20.000,00	2022-2031

Activiteiten MBB

huur	nader te bepalen	
NUTS	€ 12.100,00	prijspeil vóór 2022
jaarlijkse subsidie	nader te bepalen	
publiekstoegankelijkheid	€ 20.000,00	eenmalig

Voortgang

Zoals beschreven zullen wij, in nauwe samenwerking met het MBB, de volgende stappen in de uitvoering nemen:

- Het bunkercomplex op te nemen in het gemeentelijke beheerplan Maatschappelijk Vastgoed 2021 – 2025
- Ter voorkoming van verdere achteruitgang, groot onderhoud uit te laten voeren aan het complex.
- De publieksactiviteiten van het MBB in de periode 2022-2025 te ondersteunen met een nader te bepalen jaarlijkse subsidie, in samenspraak met het MBB/Korpora een subsidietraject te starten en mogelijkheden van kostenbesparing te onderzoeken.
- Eén overeenkomst op te stellen tussen Korpora en de gemeente waarin alle afspraken over het gebruik, beheer en behoud van het complex zijn opgenomen.
- Het bestemmingsplan van de gemeente Rijswijk aan te passen aan de waarde voor de diverse objecten, zoals beschreven in de waardenstelling uit 2018, en het gewenste gebruik.

Hoogachtend,
burgemeester en wethouders,

de secretaris,

de burgemeester (wnd),

P.M. Schuit

mr.drs. G.A.A. Verkerk